

УДК 159.922

Павло Валентинович МАКАРЕНКО,

кандидат психологічних наук, доцент, заступник декана з навчально-методичної роботи факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ

Станіслав Олександрович ЛАРІОНОВ,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТАВЛЕНЬ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ КІБЕРПОЛІЦІЇ ДО ЯВИЩ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОГО ОТОЧЕННЯ

Кіберполіція в Україні є новою правоохоронною службою, професійна діяльність працівників якої є ще недостатньо вивченою в науковому плані. Підготовка працівників кіберполіції здійснюється у відомчих вишах МВС України двома шляхами: перепідготовки фахівців ІТ-сфери з наявною вищою освітою та підготовки курсантів за першим рівнем вищої освіти в умовах специфічного навчального середовища.

Обидва шляхи є перспективними і доцільними, але мають і певні недоліки. Так, щодо ІТ-фахівців, складно прогнозуваною є їх професійна надійність, яка ґрунтується в основному на мотивації служіння і пошуку нових вражень, адже вони обрали професію із явно нижчою оплатою праці, ніж це можливо для кваліфікованого спеціаліста у цивільних фірмах. Стійкість такої мотивації незначна, а отже прогноз стабільності і надійності їх праці – сумнівний. Професійна надійність курсантів ВНЗ МВС, принаймні перші роки після випуску, не викликає сумнівів. Але, їх професійна готовність явно поступається «дорослим» колегам, тобто їх необхідно доучувати вже на робочому місці. Для успіху цього процесу неабияке значення має те, як саме майбутні кіберполіцейські ставляться до важливих об'єктів і явищ соціально-професійного оточення: до громадян, законів, злочинців, своїх прав і обов'язків, врешті решт до себе самих. Ці ставлення, разом з іншими, утворюють цілісну систему ставлень курсанта, яка багато в чому визначає його професійне мислення, готовність до певної поведінки у професійній площині.

У дослідженні взяли участь 40 курсантів 3 курсу Харківського національного університету внутрішніх справ, які навчаються за спеціальністю «Протидія кіберзлочинності» з них 10

дівчат та 30 юнаків віком 19-21 років. Групи дослідження були сформовані за статтю.

Емпіричне дослідження ставлень курсантів здійснювалось з використанням методів суб'єктивного шкалювання та колірного тесту ставлень Бажина-Еткінда.

На першому етапі було складено контрольний список понять, що позначають окремі об'єкти і явища соціально-професійного оточення (загалом 64 поняття, далі в тексті). Вказані поняття були оцінені досліджуваними за низкою семібальних шкал: «Важливі / не важливі», «Позитивні / негативні», «Приємні / неприємні», «Звичні / не звичні», «Прості / складні» та ін.

На другому етапі емпіричного дослідження, зазначений список понять був оцінений досліджуваними за допомогою процедури колірного тесту ставлень. Отримана в результаті прямокутна матриця рангових позицій понять була піддана процедурі багатовимірною шкалювання.

Аналіз результатів дослідження базувався на припущенні про те, що самооцінка ставлень відбувається на двох рівнях: свідомому, декларативному, на якому «працює» суб'єктивне шкалювання; неусвідомленому, емоційному, на якому через стимул-колір «працює» колірний тест ставлень (КТС).

За таких умов існують три ймовірні ситуації відносно кожного окремого ставлення:

а) несуперечливе ставлення, при якому свідомо, декларативна оцінка важливості явища, отримана за допомогою суб'єктивного шкалювання не суперечить емоційній оцінці явища, отриманій за допомогою колірного тесту ставлень;

б) суперечливе ставлення, при якому явище декларується як важливе, але виявляється неважливим в КТС;

в) суперечливе ставлення, при якому явище декларується як неважливе, але виявляється важливим в КТС.

Несуперечливі, узгоджені ставлення можна вважати стійкими, усталеними, вони не викликають внутрішнього напруження, а отже – не схильні змінюватись. Суперечливі ставлення, навпаки, є нестійкими, адже характеризуються протиріччями між знаннями про об'єкт та його емоційною оцінкою («знаю, що погано, але подобається», або «знаю, що добре, але не подобається»).

Найбільш стійкими, внутрішньо несуперечливими є ставлення дівчат до (ранг шкалювання / ранг КТС): життя в цілому (6/3); невдача (56/60); здоров'я (5/6); успіх (12/11); Я-

ідеальна (24/22); алкоголь (64/51); паління (62/56); правопорушники (58/61); злочинці (59/64); батько (15/17); мати (4/5); працівники поліції (50/53); курсові офіцери (55/54); навчальна література (46/49); агресія (61/62); брехня (60/63); гаджети і техніка (32/33); розумова праця (27/23); інтернет (31/35); громадянські обов'язки (34/31). Можна вважати, що за умови того, що ці ставлення не отримують свого розвитку у нових ситуаціях життя, вони будуть незмінними, і будь-які виховні й інші дії не матимуть на них впливу. Деяка частина ставлень звичайно зміниться, як це відбудеться, наприклад, зі злочинцями і правопорушниками, коли курсанти почнуть стажування на посадах в підрозділах поліції та «познайомляться» з ними.

Аналізуючи наявність суперечливих ставлень у групі дівчат, визначена група об'єктів, які декларуються важливими, але не є такими насправді, використовуються для підтримки «соціального обличчя». Серед них: теперішнє (9/25); майбутнє (1/10); майбутній чоловік (2/9); діти (3/18); відпочинок (10/21); самоосвіта (8/14).

Також існує група понять, які декларуються дівчатами як неважливі, але виявляються такими щодо емоційної оцінки, тобто їх значимість не усвідомлюється або приховується досліджуваними. Це: минуле (48/19); власна зовнішність (14/1); власні розумові здібності (17/8); друзі (16/2); майбутня професія (13/4); прикраси, предмети розкоші (35/15); національні традиції (42/20); українська мова (41/27). Саме в межах цих явищ здається доцільною і перспективною будь-яка просвітницька, виховна, психологічна та інші види соціальної роботи з курсантами-дівчатами.

Найбільш стійкими, усталеними у групі юнаків є ставлення до (ранг шкалювання / ранг КТС): життя в цілому (8/6); теперішнього (11/7); невдач (61/62); успіху (4/1); власної зовнішності (23/21); алкоголю (63/50); паління (64/63); людей (45/48); правопорушників (60/55); майбутньої дружини (18/22); агресії (57/56); їжі (13/16); фізичної праці (41/45); розумової праці (24/29); відпочинку (15/18). Таких понять значно менше, ніж у групі дівчат, загалом система ставлень юнаків відрізняється значно більшою неузгодженістю, внутрішньою суперечливістю, напруженістю.

Аналізуючи наявність суперечливих ставлень у групі юнаків, визначена група об'єктів, які декларуються важливими, але не є такими насправді, використовуються для підтримки

«соціального обличчя». Серед них окремо слід виділити такі, розбіжність між якими дуже велика, це: майбутнє (1/61); власні розумові здібності (10/36); особи протилежної статі (12/34); закони (25/59); служба (27/64); викладачі (29/60); українська мова (26/44). Ставлення до цих явищ у юнаків напружене, ймовірно вони знаходяться в процесі кризи їх переоцінки, оцінюють їх негативно, але не можуть цього показати.

Серед явищ соціально-професійного оточення, що характеризуються суперечливим ставленням, але не настільки напруженим, слід вказати: майбутню професію (9/23); практику (7/19); вищу освіту (5/14); самоосвіту (16/24); громадянські обов'язки (32/47). Важливість і значимість цих речей юнаками декларується більшою мірою, ніж воно є насправді.

Визначено групу явищ, які декларуються юнаками як неважливі, але виявляються такими щодо емоційної оцінки, тобто їх значимість не усвідомлюється або приховується досліджуваними. Такими є: Я-ідеальний (39/17); батько (2/17); діти (4/19); одяг і взуття (3/42); прикраси і предмети розкоші (30/50); дозволя і хобі (9/21). Викликає занепокоєння, що і цьому переліку знаходяться явища, які мають високі рангові позиції за емоційною оцінкою. Виявляється, що у досліджених юнаків-курсантів лише успіх і декларується важливим і є таким насправді, а ось особистісну значимість решти трьох найважливіших явищ (батько, одяг і взуття, діти), вони чомусь приховують.

Проведене дослідження гендерних особливостей ставлень курсантів поліції до явищ соціально-професійного оточення засвідчило принципову можливість оцінки, кількісного і якісного аналізу особливостей системи ставлень курсантів поліції засобами психологічної діагностики. Воно дозволило сформулювати найбільш істотні, на нашу думку, аспекти систем ставлень курсантів поліції різної статі:

1. Система ставлень дівчат курсантів третього курсу навчання вирізняється більшою, ніж у юнаків стійкістю і внутрішньою узгодженістю. Важливість і значимість більшої частини досліджуваних об'єктів і явищ соціально-професійного оточення однаковою мірою і декларується дівчатами і сприймається на рівні особистих переконань.

У юнаків-курсантів, навпаки, система ставлень більш мінлива, неузгоджена. Більша частина об'єктів і явищ соціально-професійної дійсності сприймається ними суперечливо, ви-

Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми.
Харків, 2017

кликаючи внутрішню напруженість і незадоволеність собою і оточенням.

2. Дівчата-курсанти виявляються більш незрілими у сфері професійних ставлень, очікування від майбутньої професії у них не сформовані. При цьому вони переважно орієнтовані на здійснення сімейних ролей, задоволені собою, що звужує перспективи саморозвитку.

Юнаки-курсанти, навпаки, незадоволені собою і більш націлені на досягнення життєвого й професійного успіху, а ставлення до професійної сфери у них є більш зрілими.

Список використаних джерел:

1. Гіренко С. П., Ларіонов С. О. Стан, перспективи та досвід формування конфліктологічної культури майбутніх працівників патрульної та кіберполіції. *Право і безпека*. 2016. №4(63). С. 121-127.
2. Кузнецов М. А., Ларионов С. А., Макаренко П. В. Эмпирические методы исследования системы отношений личности. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди*. Сер. Психологія. Вип. 51. 2015. С. 128-140.
3. Ларіонов С. О., Гончарова Г. О. Система ставлень особистості: теоретичні аспекти дослідження. *Право і безпека*. 2017. №1(64). С. 130-134.
4. Ломов Б. Ф. Психическая регуляция деятельности : избранные труды. М. : Ин-т психол. РАН, 2006. 624 с.
5. Мясищев В. Н. Психология отношений : избр. психол. тр. М. : Ин-т практ. психологии, 1995. 356 с.

Одержано 30.10.2017